

Dijete s oštećenjem vida u vrtiću

Kvaliteta inkluzije djece s oštećenjem vida ponajprije ovisi o prilagodbi okruženja. Pritom ne mislimo samo na prilagodbu prostora, koja je također nužna za uspješnu inkluziju, nego i na aktivno uključivanje roditelja, odgajatelja i videće djece u skupini. U procesu prilagodbe najvažnije je shvatiti na koji način dijete s oštećenjem vida doživljava svijet oko sebe – naglašava prof. Tanja Šupe u svom članku.

Tanja Šupe, prof. rehabilitatorica, specijalistica za ranu intervenciju u edukacijskoj rehabilitaciji
Odjel za djecu s oštećenjem vida
Osnovna škola Pećine
Rijeka

Inkluzija je proces koji je nezaustavljivo krenuo i nadalje će samo dobivati na svojoj kvaliteti – kako u svijetu tako i kod nas. Republika Hrvatska jedna je od potpisnica Konvencije o pravima osoba s invaliditetom. U Konvenciji se propisuje obveza države da omogući djeci s teškoćama u razvoju jednako i ravnopravno uživanje svih temeljnih prava djeteta, a u to pravo pripada i ono o uključivanju djeteta u predškolsku ustanovu poput dječjeg vrtića. Osim ove Konvencije, na to nas obvezuje još jedan međunarodni dokument, a to je Konvencija o pravima djeteta.

Kad govorimo o inkluziji, podrazumijevamo prilagodbu okoline djetetu koje ima određenu teškoću u razvoju. Kako bismo prilagodili okolinu djetetu s oštećenjem vida, moramo razumjeti njegove potrebe. Potrebe djeteta s oštećenjem vida možemo razumjeti samo ukoliko dobro poznamo specifičnosti njegova razvoja. Oštećenje vida kod djeteta uvelike mijenja njegov cjelokupan razvoj. Glavni razlog tome je način na koji dijete spoznaje svoju okolinu. Svi poticaji iz okoline koje dobivamo djeluju na naš proces učenja. Mi učimo na temelju stvari i pojava iz

naša djeca s posebnim potrebama

Igra za vježbanje sheme šestotočke kao temelja brajevog pisma

okoline koje doživljavamo. Najveći udio u našem doživljavanju okoline ima vizualno percipiranje, koje nam pruža 80% informacija. Kod djeteta s oštećenjem vida vizualno percipiranje je smanjeno, govorimo li o slabovidnom djetetu, ili ga, govorimo li o slijepom djetetu, uopće nema. Stoga je i modalitet učenja kod ovog djeteta sasvim drukčiji. To u prvom redu znači da kod djeteta s oštećenjem vida nema spontanog učenja. Dijete koje ima mali ostatak vida ili ga uopće nema neće moći učiti po modelu, imitacijom. U ranom djetinjstvu to je dominantan način učenja. Osim različitosti u načinu, i proces učenja kod ovog djeteta je znatno sporiji. Razlog tome je što dijete uči sukcesivno. Dijete uči uglavnom putem dodira konkretnih predmeta koje mora uzeti u ruku ili opipati – ili mora koristiti više i druga osjetila kao što su sluh, njuh ili okus, što zahtjeva više vremena. Na primjer, kad slijepo dijete uđe u prostoriju, ono rukama opipava stvari koje su u njegovoj najbližoj okolini i na taj način upoznaje dio prostorije. Za razliku od njega, dijete koje nema poteškoća s vidom pogledom obuhvati cijelu prostoriju i doživljava je u cijelosti.

Navedeno su razlozi za razvojna kašnjenja kod djeteta s oštećenjem vida koja prema različitim istraživanjima iznose otprilike godinu dana. Naravno, to kašnjenje ovisi o svakom pojedinom djetetu kao i ostatku vida koje dijete ima. Navedeno su razlozi za nužnost rane intervencije u odnosu na dijete s oštećenjem

Taktilna igra križić-kružić

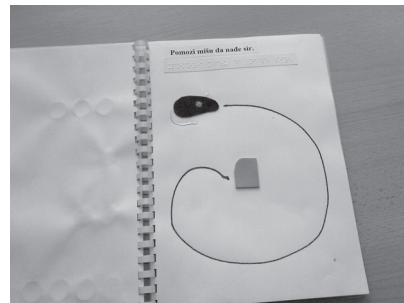
vida. Zadaća rane intervencije jest poticati dijete na drukčije učenje o stvarima koje ono ne može doživjeti neposredno putem osjeta vida.

Prilagodbe u okruženju

Rana intervencija obuhvaća rano djetinjstvo do polaska u školu, a to je i razdoblje u kojem se dijete uključuje u vrtić. Proces uključivanja djeteta s oštećenjem vida u vrtić zahtjeva mnoge pripreme i prilagodbe za dolazak djeteta. U prvom redu to je priprema odgajatelja koji će voditi skupinu u koju će dijete biti uključeno. Osim edukacije važno je odgajatelju pružiti mogućnost da izrazi svoje strahove i dileme. Strah je sasvim prirodna i očekivana reakcija, osobito kad govorimo o slijepom djetetu. Takvi strahovi nestaju kad se odgajatelju daju odgovori na sva njegova pitanja, ali i kad mu se pruži kontinuirana stručna podrška. Uz odgajatelja, nužno je pripremiti i djecu u skupini u koju dijete dolazi. U praksi nije primijećeno da roditelji odbijaju boravak slijepog djeteta u skupini zajedno s ostalom djecom 'tipičnog' razvoja, no vrlo je važno senzibilizirati i informirati roditelje o dolasku djeteta s oštećenjem vida u skupinu.

Okruženje koje vidi

Vrlo veliku ulogu u pripremi za dolazak djeteta s oštećenjem vida ima prilagodba prostora. Kad govorimo o slijepom djetetu, to je u prvom redu postavljanje orijentira. Orijentiri su taktilne oznake

Radni listić

pomoću kojih dijete može u svakom trenutku znati gdje se nalazi. Mogu se napraviti od različitog materijala i biti različitih oblika. Važno je da ih dijete može taktilno percipirati. Takve oznake mogu se nalaziti, primjerice, na stolcu kako bi dijete znalo koji je njegov stolac. Također se mogu naći i na putu prema kupaonici kako bi dijete znalo da se nalazi na pravom putu. Osim orijentira vrlo je važan i namještaj, odnosno njegov raspored. Ukoliko je to moguće, namještaj bi trebao biti zaobljenih rubova kako bi se izbjegle ozljede. Poznavanje rasporeda namještaja slijepom djetetu omogućuje slobodnije kretanje, a predvidljivost prostora pruža mu sigurnost. Isto se odnosi i na raspored stvari, odnosno igračkaka. Vrlo je važno da su igračke dostupne djetetu kako bi ono samo moglo odabrati igračku kojom se želi igrati.

Kod djeteta koje ima ostatak vida moramo obratiti pozornost na osvjetljenje prostorije. Sukladno vrsti oštećenja vida kod djeteta, prilagodit ćemo količinu svjetla u prostoriji. Pod time se misli da se djetetu može omogućiti dodatni izvor svjetla kad radi neku aktivnost, ali isto tako i smanjiti količinu svjetla ako mu to smeta. Najbolji izvor svjetla za dijete je svakako dnevna svjetlost. U tom smislu posebnu pozornost treba obratiti na zavjese. One ne smiju biti preguste jer će tako zakloniti izvor svjetla, ali isto tako nije dobro da su previše prozirne. Prozirne zavjese propuštaju zrake svjetlosti i stvaraju sjene u prostoriji, što ometa dijete u

naša djeca s posebnim potrebama

Taktilna slikovnica

gledanju. Preporučljivo je koristiti mliječne zavjese. Također treba ukloniti sve prepreke ispred prozora koje mogu utjecati na prolazak svjetla u prostoriju. Kod nekih vrsta oštećenja vida otežavajući čimbenik je odsjaj površine na kojoj dijete radi ili u koju gleda. Stoga bi trebalo pripaziti na to da namještaj bude mat boje kako ne bi davao odsjaj. Isto se odnosi i na površinu na kojoj dijete primjerice crta, kao što je stol. Ukoliko je površina takva da reflektira svjetlost, na nju se može staviti podložak na kojem će dijete raditi.

Za dijete koje ima ostatak vida vrlo važan čimbenik je i kontrast. Vrlo je važno da površina na kojoj dijete radi bude u kontrastu. Najbolji kontrasti su crna i bijela, te plava i žuta boja. Kako bismo prevenirali teškoće gledanja, uvijek možemo staviti igračku ili predmet koji dijete gleda na tamnu ili svijetlu podlogu, ovisno o tome kakve je boje predmet. Kod djece s oštećenjem vida koja imaju ostatak vida, katkad je vrlo teško odrediti prilagodbu aktivnosti kako bi im se olakšalo vizualno funkcioniranje. U tim slučajevima treba se voditi time što dijete pokazuje ponašanjem, odnosno onime što govori.

Jedno od čestih pitanja jest i ono kakve igračke dati djetetu s oštećenjem vida. Treba reći kako ne postoje posebne igračke za djecu s oštećenjem vida osim nekoliko prilagođenih igračaka poput zvučne lopte i društvenih igara. Svaki odgajatelj može sam prilagoditi vizualne igračke kako bi se njima moglo koristiti i dijete s oštećenjem vida. U

Orijentiri su taktilne oznake pomoću kojih dijete raspoznaje prostor

slučaju slijepog djeteta to će napraviti na način da takvim igračkama doda taktilne ili zvučne oznake. Primjerice, *memoryjem* koji uz sličicu ima i taktilnu oznaku mogu se igrati sva djeca u skupini. Sve ostale igračke koje nisu isključivo vizualne može koristiti i dijete s oštećenjem vida – poput kocaka, posudica, šuškalica i sl. U slučaju slabovidnog djeteta, igračke možemo prilagoditi ističući konture i upotrebljavajući jarke boje.

Specifičnosti u radu

Prisutnost djeteta s oštećenjem vida u skupini zahtjeva od odgajatelja poseban angažman. Odgajatelj mora biti educiran kako bi znao prepoznati potrebe djeteta s oštećenjem vida, te znati na koji način se treba odnositi prema djetetu. Dijete s oštećenjem vida ima različit modalitet učenja, što izaziva mnoge specifičnosti u radu. Važno je naglasiti kako se dijete kod kojeg je prisutno oštećenje vida može uključiti u većinu aktivnosti u skupini. Naravno, postoje i neke aktivnosti u kojima dijete zbog nedostatka vida neće moći ravnopravno sudjelovati. Ukoliko se ne mogu prilagoditi, takve aktivnosti se mogu osmisliti na način da se djetetu omogući ili dodijeli neka uloga u kojoj ono može sudjelovati i biti članom grupe. Primjerice, u igri loptom poput nogometa, dijete može biti čuvar lopti te ih dodavati kad lopta izađe izvan igrališta. U tome mu može pomoći neko drugo dijete ili odgajatelj. Ukoliko ponekad nije moguće uključivanje u zajedničku igru ili aktivnost,

u skupini se uvijek nađe dijete koje bi s djetetom oštećena vida željelo sudjelovati u nekoj drugoj aktivnosti.

Socijalne interakcije

Kad govorimo o socijalnim interakcijama djeteta s oštećenjem vida u skupini vršnjaka, treba reći da u interakciji i komunikaciji među vršnjacima važnu ulogu ima vid. Stoga postoje određeni problemi u interakciji slijepog djeteta s ostalom djecom u skupini. Dijete se zbog nedostatka vida ne može spontano uključiti u igru, već se uključuje na izravan način, tj. pozivanjem u igru. Prema nekim istraživanjima, na isti način se uključuju i nepopularna djeca, što izaziva izolaciju od strane ostale djece. Drugi problem je započinjanje interakcije, odnosno komunikacije. Pokazalo se da djeca predškolske dobi u skupini prilaze djeci s oštećenjem vida kako bi započeli komunikaciju. Problem se javlja kad, na primjer, slijepo dijete zbog nedostatka vida ne shvaća o čemu drugo dijete govori, kao ni geste i mimiku lica djeteta koje je započelo komunikaciju. Ono tada ne reagira na uobičajen način, odnosno ne daje odgovor, pa dijete koje je pokušalo započeti komunikaciju – odustaje. Osim izostanka odgovora, videće dijete ne razumije da slijepom djetetu treba prilagoditi način komunikacije. Navedeno je glavni razlog što se slijepa djeca vrlo često u skupini priklanjaju odrasloj osobi, odnosno odgajatelju. Odrasli se bolje mogu prilagoditi i na odgovarajući način odgovoriti na potrebe slijepog djeteta. Iz navedenog je vidljivo da je uloga odgajatelja u skupini, posebice na početku, vrlo važna. Odgajatelj je taj koji će pomoći u procesu privikavanja kako ostale djece na dijete s oštećenjem vida, tako i slabovidnog ili slijepog djeteta na ostalu djecu iz skupine.

Prilagodba komunikacije odnosi se u prvom redu na način obraćanja djetetu. Djetetu se uvijek treba obraćati imenom kako bi ono znao da se obraćamo njemu. Bilo bi dobro da

naša djeca s posebnim potrebama

se imenom obraćamo i drugoj djeci kako bi dijete s oštećenjem vida moglo pratiti tijek događaja u skupini. Vrlo je važno da ne govorimo riječi poput *tamo*, *ondje*, *tu* i sl. Treba koristiti konkretne riječi kako bismo objasnili ono što želimo, poput primjerice – *na drugoj polici u lijevom kutu*. U pričanju neke priče ili slično treba češće provjeriti razumije li dijete pojedine riječi, kako ne bi došlo do pojave verbalizma.

Unatoč navedenim poteškoćama, iskustva govore da se djeca s oštećenjem vida nakon određenog prijelaznog razdoblja vrlo dobro ukllope u skupinu vršnjaka. Također se pokazalo da ostala djeca nauče prilagoditi komunikaciju djetetu s oštećenjem vida te ga rado uključuju u igru. Igra je također jedna od specifičnosti. To se osobito odnosi na slijepo dijete. Igra se u velikoj mjeri uči po modelu, odnosno imitacijom. Slijepo dijete je uskraćeno za takav oblik učenja zbog nedostatka vida, stoga ga treba poučiti kako može sudjelovati u igri. Ono ne može shvatiti funkciju određene igračke samim držanjem iste u ruci pa to uvijek treba imati na umu. Nedostatak vida dijete nadoknađuje ostalim osjetilima – sluhom, njuhom, okusom i dodirom. Stoga ga treba poticati da što više koristi spomenuta osjetila. Vrlo je važno u aktivnostima upotrebljavati obilje različitih materijala. Različitošću materijala dijete dobiva mnogo stimulusa koji su nadomjestak za izostanak vizualnih stimulusa.

Rad s konkretima

Oštećenje vida utječe na cjelokupni razvoj djeteta. Različitosti u razvoju u odnosu na videću djecu najuočljivije su na području razvoja motorike. Pokret je nešto što također učimo imitacijom na način da oponašamo pokret. Dijete s oštećenjem vida pokret uči tako da mu ga mi pokažemo pomičući pasivno njega ili dio njegovog tijela tako da osjeti pokret koji od njega tražimo. Neki se pokreti, poput posezanja za predmetom, koji su provocirani na način da nas nešto motivira

na taj pokret, kod slijepog djeteta također javljaju kasnije. Razlog tome je što je vizualni poticaj poput nekog predmeta u boji mnogo jači od nekog predmeta koji ispušta zvuk. Pokazalo se da je već sam zvuk koji proizvodi zvučna igračka slijepom ili slabovidnom djetetu dovoljno atraktivan da ni nema želju posegnuti za njom. Stoga treba znati da dijete s oštećenjem vida može imati probleme s aktivnostima koji zahtijevaju finu ili grubu motoriku. To, naravno, ne znači da onda ne zahtijevamo da sudjeluje u takvim aktivnostima, već da prilagodimo svoja očekivanja. Glavni princip u radu s djecom s oštećenjem vida jest rad s *konkretima* tj. umanjnim modelima. To znači da moramo omogućiti djetetu da ono o čemu govorimo doživi na način da taj predmet može opipati rukama. Postoje stvari koje neće moći uzeti u ruku, ali tada se djetetu može omogućiti barem djelomično doživljavanje putem umanjenog modela ili dodirivanjem dijela predmeta. *Konkretni* su nužni u radu sa slijepim djetetom, ali nikad nećemo pogriješiti ako na taj način postupamo i kod djeteta koje ima određeni ostatak vida. Naime, kod djece koja imaju ostatak vida nikad ne možemo biti sigurni jesu li dobro vidjela predmet o kojem govorimo pa je *konkret* dodatna sigurnost da će doživjeti predmet o kojem govorimo.

Ustrajavanje na pravilima

Osim socijalizacije, jedna od najvažnijih zadaća vrtića jest i poticanje djeteta na samostalnost. Djeca oštećena vida u svojim su domovima često prezaštićivana pa je vrtić mjesto gdje mogu steći samostalnost u aktivnostima poput higijenskih navika, hranjenja, oblačenja i sl. Presudnu ulogu u postizanju ozračja u skupini u kojem će dijete oštećena vida moći dobro funkcionirati imaju – pravila. Katkad je to teško postići, ali ustrajavanjem na pravilima, ona će se s vremenom početi poštovati. Kako bi dijete steklo sigurnost u samostalnom kretanju po prostoriji, ono mora znati kako soba izgleda, a nepredviđene

prepreke poput odbačenog stolca mogu izazvati strah i nesigurnost kod djeteta. Zato je nužno da djeca nauče da, primjerice, stolce vraćaju na mjesto, a isto se odnosi i na igračke. Česta je pojava među djecom u vrtiću želja da pomognu djetetu s oštećenjem vida. Takvo ponašanje treba pohvaliti, ali ne smijemo dopustiti da ono postane učestalo jer takvo ponašanje može utjecati na samostalnost djeteta.

Na kraju možemo zaključiti da postoji niz specifičnosti u radu s djecom oštećena vida, ali se one uz malo truda i volje odgajatelja mogu svladati. Naravno, u tom procesu nužna je stručna podrška odgajatelju koji ne smije ostati prepušten sebi i vlastitom snalaženju. Vrlo često odgajatelji kažu da nemaju potrebne kvalifikacije za rad s djecom oštećena vida, ali jedina potrebna kvalifikacija, uz ostale kvalitete koje mora imati kako bi uopće bio odgajatelj jest – kreativnost. Kad jednom shvatimo kako djeca s oštećenjem vida doživljavaju svijet oko sebe, potrebna nam je samo kreativnost da im sadržaje prilagodimo na način da ih mogu doživjeti, te tako učiti o svijetu u kojem žive.

Literatura:

1. Brambring, Michael: *Find More Like This, Divergent Development of Manual Skills in Children Who Are Blind or Sighted*, Journal of Visual Impairment & Blindness; travanj 2007, Vol. 101 Issue 4, p212-225, 14p.
2. McGaha, Cindy G. Farran, Dale C.: *Find More Like This Interactions in an Inclusive Classroom: The Effects of Visual Status and Setting*, Journal of Visual Impairment & Blindness; Feb 2001, Vol. 95.
3. Nielsen, Lily (1990.): *Are you blind?*, izdanje SIKON.
4. Šupe, Tanja (2008.): *Pregled i analiza zakonske regulative na području rane intervencije u Republici Hrvatskoj*, specijalistički rad, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Zagreb